

Instytut Pamięci Narodowej - Białystok

<https://bialystok.ipn.gov.pl/pl1/archiwa/dzialalnosc-naukowa-i-p/publikacje-zwarte/31921,Marzec-1968-w-dokumentach-MSW-t-1-Niepokorni.html>
19.05.2024, 16:55

Marzec 1968 w dokumentach MSW, t. 1: Niepokorni

Marzec 1968 w dokumentach MSW, t. 1: Niepokorni, red. naukowa Franciszek Dąbrowski, Piotr Gontarczyk, Paweł Tomasik, Warszawa 2008, 956 s. (seria „Dokumenty”, t. 23)

Tom pierwszy wydawnictwa „Marzec 1968 w dokumentach MSW” skupia uwagę czytelnika na niektórych aspektach genezy Marca '68. Składa się z trzech rozdziałów, poświęconych klubom dyskusyjnym (rozdział I), środowisku literackiemu (rozdział II) i opozycji na Uniwersytecie Warszawskim (rozdział III). Zamieszczono w nim 255 dokumentów. Są to informacje i notatki funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, doniesienia informatorów SB oraz – sporadycznie – dokumenty sporządzone przez innych wytwórców, a zgromadzone przez SB.

Najwięcej miejsca poświęcono opozycji na Uniwersytecie Warszawskim (rozdział trzeci). Zebrano dokumenty dotyczące Klubu Dyskusyjnego ZMS na UW, inwigilacji przez SB grupy Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego, różnych grup studenckich, m.in. grup samokształceniowych oraz grupy „Nowe Formy”, a także niektórych pracowników naukowych UW, m.in. Leszka Kołakowskiego, Włodzimierza Brusa i Janiny Zakrzewskiej. Warto podkreślić, że są to w dużej mierze dokumenty nieznane historykom. W dotychczasowych badaniach i publikacjach dotyczących sytuacji na UW w latach 1962–1967 nie zajmowano się bowiem działalnością SB w stosunku tego środowiska i nie uwzględniano dokumentacji zgromadzonej przez nią w tym okresie. Czytelnik będzie mógł poznać plany działania SB wobec wymienionych osób i środowisk oraz ich realizację i stosowane metody. Lektura informacji dostarczanych m.in. przez tajnych współpracowników o pseudonimach „Wacław”, „Żeliszaw”, „Leon” czy „X” umożliwi poznanie przynajmniej w części stanu wiedzy SB o działalności opozycyjnej na UW. Publikowane notatki pozwolą czytelnikowi poznać m.in. przebieg i „gorącą” atmosferę spotkań organizowanych na uniwersytecie, podczas których dochodziło do dyskusji z udziałem studentów ze środowiska „komandosów”.

W rozdziale drugim zamieszczono dokumenty dotyczące środowiska literackiego w latach 1964–1967. Są wśród nich informacje sytuacyjne SB, dokumentacja krytycznych wobec ówczesnej rzeczywistości wystąpień pisarzy, m.in. Januarego Grzędzińskiego, Stefana Kisielewskiego, Antoniego Słonimskiego i doniesienia informatorów SB ze środowiska literackiego. Plany zabezpieczenia operacyjnego kolejnych zjazdów ZLP oraz notatki związane z ich przebiegiem ukazują skalę inwigilacji środowiska literackiego oraz

fasadowość tego rodzaju imprez, zakłócanych jedynie przez głosy nielicznych niepokornych. Zaprezentowane dokumenty umożliwiają poznanie głównych problemów nurtujących to środowisko, ukazują sprzeciw pisarzy wobec tłumienia wolności słowa i druku oraz erozję wpływów PZPR wśród literatów. Pozwalają zrozumieć postawę pisarzy w lutym i marcu 1968 r. Dowodzą, że krytyczna postawa niektórych z nich wobec władz podczas zebrania Oddziału Warszawskiego ZLP 29 lutego 1968 r., będącego katalizatorem Marca '68, nie była aktem jednorazowym i odosobnionym.

Rozdział pierwszy poświęcono działalności warszawskich klubów dyskusyjnych. Na podstawie przedstawionych dokumentów można się przekonać, że po rozwiązaniu Klubu Krzywego Koła warszawska inteligencja szukała innych możliwości rozmowy i wymiany myśli w oficjalnych strukturach. Miejscami stwarzającymi takie możliwości były kluby, których działalność przedstawiono: Klub Literacki „Ognisko”, Towarzystwo Kultury Moralnej, Klub Dobrej Roboty i Klub Ludzi Interesujących. Należy podkreślić, że SB uważnie obserwowała ich działalność, uznając je za ogniska opozycji. Dokumenty dotyczące klubów to przyczynek do dziejów „fermentu ideowego” lat sześćdziesiątych, o którym w kontekście Marca '68 warto pamiętać. Wśród dokumentów dotyczących klubów na uwagę zasługuje notatka SB dotycząca Klubu Poszukiwaczy Sprzeczności. Wielu z jego członków odegrało istotną rolę w działaniach opozycyjnych i wydarzeniach Marca '68.

W książce przypomniano kilka dokumentów publikowanych już wcześniej. Jest wśród nich jeden z najważniejszych dokumentów opozycyjnych lat sześćdziesiątych – „List otwarty” Jacka Kuronia i Karola Modzelewskiego, tekst wystąpienia Leszka Kołakowskiego, wygłoszonego 21 października 1966 r. na otwartym zebraniu ZMS na Wydziale Historii UW, oraz tekst uchwały CKKP z 27 października 1966 r., wykluczającej Kołakowskiego z PZPR.

Publikowane dokumenty zostały zaopatrzone w przypisy rzeczowe i tekstowe. Lekturę ułatwiają liczne przypisy biograficzne. Dzięki nim czytelnik otrzymuje podstawowe informacje o osobach wymienionych w publikowanych dokumentach, w tym zarówno o zaangażowanych w działalność opozycyjną jak i o funkcjonariuszach SB. Sporządzając wspomniane biografie, autorzy publikacji nie ograniczyli się do przywołania wiadomości ze źródeł powszechnie dostępnych, ale sięgnęli również do akt z archiwum IPN oraz Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego.

F. Dąbrowski, P. Tomasiak

